

GROMADA (229) *sb f*

gromada (227), **grumada** *PapRUp* (2).

-o- (44), -ó- (6); -ó- *KochMRot, KochSob, PudlFr*; -o- : -ó- *OrzQuin* (2 : 1), *GórnTroas* (1 : 1), *SarnStat* (1 : 1); -ad- (192), -åd- (5); -ad- : -åd- *Leop* (4 : 1), *BielKron* (13 : 1), *Mącz* (30 : 2), *Calag* (1 : 1); *końcowe a jasne*.

sg N gromada (55). ◊ *G gromady* (28). ◊ *D gromadzie* (7). ◊ *A gromadę* (50). ◊ *I gromadą* (24). ◊ *L gromadzie* (35). ◊ *V gromado* (4). ◊ *pl N gromady* (5). ◊ *G gromåd* (4); -åd (3), -(a)d (1). ◊ *D gromadâm* (1). ◊ *A gromady* (8). ◊ *I gromadami* (5). ◊ *L gromadach* (2). ◊ *du N (cum nm) gromadzie* (1) *LibMal* 1544/84.

Składnia orzeczenia w sg (f) gromada jest, była (27), *w pl m pers gromada byli* (1) *RejFig*.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Wielka ilość; acervus BartBydg, Mącz, Calag, Calep, Cn; cumulus Mymer¹, Mącz, Calag, Cn; congeries, silva Mącz, Cn; grex Mącz; agmen, caterva, chorus, cohors, congestus, strues, turba Cn* (227) : *Cumulus*. [...] *Gromada. Mymer¹ 5v; BartBydg 3b; OrzQuin F2v marg.*

gromada czego (5): *Lerna malorum, Cący huf álbo gromádá niezczęścia. Mącz 189c, 436b; Napisałem był wñ iakąs gromadę czegoś y posłałem przez sługę I. X. Skarszewskiego do rąk syna niego ActReg 100; á co miał wielą myśli/ gromádą fłow/ tym fcriptem czułość y powinność iego wzbudził GostGospSieb +3v; WujNT 543.*

W charakterystycznych połączeniach: gromada wielka; gromada grzechow, nieszczęścia, słow.

Szereg: »kupa, (i) gromada« [szyk 5 : 4] (9): Mącz 71d, 145a, 229b, 403b, 422c, 436b; Calag 266a; Calep 15b; A przez ciáło grzechow/ rozumiey ábo wřzytkę kupę y gromádę grzechow/ ábo ciáło grzechom poddáne/ y do grzechow ciągnące. WujNT 543.

α. *W funkcji przysłówka: razem, łącznie: »gromadą« = catervatim, gregatim Calag, Cn; sturnatim Mącz; acervatim, centuriatim, coacervatim, congeste, congestim, conglobatim, fartim, globatim, glomeratim, uno grege Cn* (3) : *Sturnus, Szpak. Unde sturnatim adverbium, Gromadą/ hufem. Mącz 424a; Calag 354b.*

Zwrot: peryfr. »gromadą jechać« = zasypywać gradem słów (1): *co był powiedział Socrates Philosoph iednemu Sophiście/ przeciwnemu łobie/ który nañ nie prawdą/ ále grómádą w łwarze iechał OrzQuin F2v.*

β. *Wyrażenia przymkowe w funkcji przysłówka: razem łącznie* (10) :

»na gromadę« (1):

~ *Zwrot: »na jednę gromadę spędzić«* (1): *In gregem compellere, Ná yednę gromádę łpędzić. Mącz 287b. ~*

»w gromadę« (4):

~ *Zwroty: »w gromadę jednę gmatwać«* (1): *To oni nieopátrznie czynią/ gdy wřzytko w gromádę iednę gmátwáią/ á iednego od drugiego/ porządnie nie dzielą. CzechRozm 83v.*

»spądzać w gromadę« (1): *Cogo/ złączam/ zgromádzam łpądzam w gromádę. Mącz 6a.*

»w gromadę jednę wkładać« (1): *Gdy łie ták co w gromádę iednę wkłada/ á nie mowi łie zołobná o ktorey iedney rzeczy: tedy to trudniey może być porozumiano CzechRozm 231.*

»zebrać w gromadę« (1): Zbyerz Pánye wślytki w gromádę tákowe ich złości/ A przylož k nim tyle dwoye frogich nyeprawości *LubPs* Qv. ~

»w gromadzie« = *cumulatim Mącz*; *fartim Calep* (5): *Cumulatim*, aliud *Adverbium*, W gromádzie/ W kupie. *Mącz* 72a; TV męłtwo rozum dworłtwo małz w iedney gromádzie *PaprPan* C2; Otoż nie wiele ieżdząc przy tym zacnym pánie/ Wślytki zacne przymioty w gromádzye záłtánie *PaprPan* Lv; *Fartim* – Hufcem, w gromadze. *Calep* 408b.

~ *Zwrot*: »w jednej gromadzie złączyć« (1): Ia tedi to otzjim wi iawnie gadacie/ oco iawnie narzekatzie/ tu wiednei grumadzie zlatziwzi/ chwalic y ganic bede *PaprUp* F4. ~

a. *Kupa, stos, pęk* (o przedmiotach konkretnych); *congeries, strues Mącz, Cn*; *coniectus, magna vis Mącz*; *acervus, agmen, cumulus, glomulus, meta, turba Cn* (33) : *Leop Ier* 9/11; *BielKron* 450 [2 r.]; Item *congeries seu strues, in acutum tendens*, Gromádá álbo kupá kończáta *Mącz* 219a; Kupę rożnych kámieni nábieráią: to wielkie/ to máłe/ to okrągłe/ to gránifte/ to długie: y zda fię fzpetna y pomieszána gromádá. *SkarKazSej* 676a.

gromada czego (18): *BielŻyw* 14; *March*³ V8v; przynym dwye gromadzie pyenyedzi, a on ponye fzyągall *LibMal* 1544/84; *GliczKsiąż* M2; Páweł nábierał niemáłą gromadę chrołthu/ y kładł ná ogień *Leop Act* 28/3, *Act* 28/2; *BielKron* 47v, 450; *Mącz* 162b, 499b; *BielSpr* 53; *StryjKron* 537; Iż mam o tym wielkie gromády ksiąg dawnych Concilia y Doktorow/ w ktorzych powieda náukę tę być zdawná opifána *CzechEp* 69; *PudłFr* 55; *ActReg* 124; y ón znaczny wślytkim záłofny vpadek Króla ták męźnégo niezliczonémi gromádámi głów tureckich nádgradził. *OrzJan* 120; *VotSzl* B3; *GosłCast* 17.

W charakterystycznych połączeniach: *gromada kończata, niemála, niezliczona, piaskowa, pomieszana, szpetna, wielka* (5); *gromada chrostu, drew* (2), *głów, kamienia* (2), *ksiąg, piasku, pieniędzy* (4), *pozwow* (2), *solí, trupow, złota*.

Wyrażenia przyimkowe: »na gromadę« (4): á drugich dwánałcie kámieni kazał wniesć z brzegow w pośrzodek Iordaná ná gromádę *BielKron* 47.

~ *Zwrot*: »na gromadę (roz)kłaść« (3): *BielKron* 205v; Drwá gdy rąbią kmiotkowie/ káždy ná fwą gromádę kłaść ma. Też gdy młocą/ tedy káždy ná fwą gromádę ma fłomę kłaść *GostGosp* 70. ~

»w gromadę« (2):

~ *Zwroty*: »w gromadę [= do środka] ściągac« (1): káfa z przodku mało/ ale barzo prędko rany w gromadę fciąga y goij. *FalZioł* V 108.

»zebrać w gromadę« (1): vwárzył prze nie fyná swoiego áby iedli/ [...] ktorzy gdy obaczyli/ brzydźili fię á nie iedli/ ále zebrałszy w gromádę członki iego/ ośobę záfię ftánowali *BielKron* 21. ~

»na gromadzie« (3): á komu nie ieft [perz] potrzebny/ ná gromádách ná roley ma byđz palon. *GostGosp* 68, 52.

~ *Zwrot*: »na gromadzie układać« (1): Około wyteczy naprzod znác/ áby zaráz pod wieś woźili/ ták iárzyny iáko ożiminy/ ná gromádzie kopy rzádnie wkładáiąc nic mniey w kopie áni więcey *GostGosp* 78. ~

»w gromadzie« (1): A gdy żaden dokazác nie mogł ty z nich siły/ Zeby one w gromádzie ftrzały fię fkáźiły. *CzahTr* E2.

b. Zgromadzenie, skupisko; tłum; wielka liczba ludzi; zorganizowana społeczność (o ludziach); *caterua, concio, grex, spira, turba* Mącz, Cn; *contubernium, legio, phalanx* BartBydg; *multitudo* Mącz; *agmen, cohors, comitium, concilium, conglobatio, conventio, conventus, corona, examen, frequentia, globus, orbis, stipatio* Cn (156) : BartBydg 35b, 55b; *MiechGlab* 87 [2 r.]; *KromRozm II* q2v; Gdzyeż o tym iżeby w krześcianaństwy gromádá kápłany/ biskupy/ y ine przełożone kołcyelne łoby łtawilá *KromRozm III* I5, I4; Naydzyeż tám y mądrego pewnie w tey gromádzye *RejWiz* 139, 17, 57; GRomádá dwu do miáltá głupich wypráwili/ Aby im bożá mękę ná świętá łpráwili. *RejFig* Aa6, Aa3v; *RejZwierz* 109v; *BielKron* 382 [2 r.]; In plenum dicere, Do pośpółtwa mówić/ Albo w gromádzie. *Mącz* 304c; *Turba* item, Tłuzcza/ rotá/ huf/kupá/ gromádá/ wielkość ludzi/ rzéłzá. *Mącz* 469a, 343d, 405c; bo wyrzucóné łá precz z pośrzodku Gromády Kácérłkiéy Ołtarze. *OrzQuin* I2; *RejAp* 118; *HistLan* B2; *RejZwierz* 65; iżby mu było wolno pokątnemi náukámi/ y pímy od ludzi fáłefznych wydánemi brákowác/ y one od wierney gromády Pánłkiéy iáko złe wymiátáć *WujJud* 32, 12; *WujJudConf* 115v; *BudBib Num* 14/27; á bédziemy ie zwác ábo Rzeczápośpolitá/ ábo Miáftem/ nie iżby te przezwiłká gromádam świętem służyć niemogły/ ále iż takie zgromádenia święte/ pośpolicie Zborem bywáią názwáne *ModrzBaz* 4; Sprofnáć to rzecz/ á niewiem iellni nie toż co gromad złodzieyłkich y rozboyniczych iáwnie ćierpieć. *ModrzBaz* 54, 94 [2 r.], 96, 129; *StryjKron* 140; *NiemObr* 13, 175, 177; *ReszPrz* 65; A potym z tymże porządkiem do łwego łię wzyłtká gromádá kościołá obrociłá. *ReszList* 161; ZWierzęć łye grómádo moiá/ Niémam przed Szymkiem pokoiá *KochSob* 61; *ActReg* 98; *GostGosp* 112, 150; *GostGospPon* 169; *Phil* D; *OstrEpit* A2; Y ćiebie łzkodá milczec o gromádo świętá *RybGęśli* D4; *WujNT* 398, *Act* 6/5.

gromada kogo (40): *KromRozm III* E7, G7, P6v; Tem łpołobem łie też máyá ći myedzy łobá/ ktorzy myedzy gromádá yáką łtudentow łtuduyá *GliczKsiąż* K4; *Grex hominum, Hufiec* áłbo gromádá ludzi. *Mącz* 149d, 41b, 182c, 294b, 329a, 331a, 408c, 507a; *RejAp* 146v; *GórnDworz* B7v, Ggv; *KuczbKat* 75; *WujJudConf* 115v; *BudBib Ps* 149/1, *Ier* 6/11, 15/8; Ale iżby gromády nierządnie iáwnie chowác miano/ ták niemáłz w piśmie świętem/ iáko y o tem/ áby gromády złodzieiow/ mężoboiec/ y inłznych złoczyńcow iáwnie być miály. *ModrzBaz* 54, 132v; niezgináłem oycze miły/ gdy wgromádzie łpráwiedliwych poczýtan będe. *SkarŻyw* 552; *CzechEp* 85, 109, 229, 357; *NiemObr* 174; *KochPhaen* 5; pełen onego błogoláwieńłtwá od Bogá/ Ze nietylko w łtádách/ w trzodách/ ále w wielkich gromádách ludzi łobie poddánych/ im dáley tym bárziew pomnożon był *GostGospSieb* +3; *Phil* S2; O boże/ zaż to dawno/ gdy dzieći gromádá Mnie otaczáłá *GórnTroas* 63, 72; rzadka będzie wiárá/ y ledwie znác będzie wierne/ miedzy wielkimi gromádami niewiernych. *WujNT* 270, *Act* 6/2, s. 533; *PowodPr* 70; *VotSzl* E4v; *SkarKazSej* 666b.

W charakterystycznych połączeniach: *gromada kacerska, koronna, ludzka* (2), *młoda, (nie)mała* (2), *niestworna, pańska, powszechna* (2), *rozbojnicza, szalona, święta* (3), *wielka* (12), *wierna, wrzeszcząca, wszelaka, wszytká* (3), *zła, złodziejska, złościwa*; *gromada białychłłow, biskupow, chłopiát, chłopow, dzieci, ludzi* (15), *mężobojec, młodzieńcow* (2), *nierządnic* (2), *(nie)wiernych* (3), *poddanych, sług, sprawiedliwych, studentow, uczniow, wierzących, złoczyńcow, złodziejow, złośnikow*.

Fraza: »zjedzie się gromada« (1): ale do pogrzebu ziedzie się więtsza gromada wm nizli doSądow *ActReg* 127.

Zwroty: »na gromady rozdzielić« (1): przeto kazał krol lud wżytek na gromady rozdzielić, tak aby każda mogła być święconą wodą pokropiona *MiechGlab* 87.

»uczynić gromadę« = *convocare concionem vel in concionem Mącz* (2): BRácia miła zeydźmy fie/ vczyńmyfz gromadę *RejZwierz* 138; *Mącz* 504d.

»zebrać gromadę« (1): Y zebrał ten Papież nieiáką gromadę z fwyh pochlebcow do Florencyey ná fynod *NiemObr* 176.

»zezwać gromadę« (1): A ták oni dwánaście zezwawfzy gromadę vczniow [*Convocantes autem duodecim multitudinem discipulorum*]/ rzekli im *WujNT Act* 6/2.

Wyrażenie: »rozdział gromad« (1): Takież y niewiafty rozdzieliwfzy w iedney gromadzie były Barbary, w drugiey Doroty etc. według rozdziału á liczby gromad *MiechGlab* 87.

Szereg: »gromada albo zebranie« (2): A gromády álbo zebrányá wyerzających było yedno ferce/ y yedná duffá *KromRozm III G7*; *WujJudConf* 115v.

W przen (1) : idźie wżeteczność y zdrádá Przy woźie/y obłudnych rofkoſzy grómádá. *KochMRot Cv*.

α. *W funkcji przysłówka:* (wszyscy) razem, łącznie, w wielkiej liczbie: »gromadą« = *catervatim, populatim Mącz* (8) : *Mącz* 312c; á ludzie gromádami wchodzili w rzekę *StryjKron* 140; ludzie vbogie wćiśnione/ ktorzy áz gromádami wołaią *PowodPr* 67; Vrządnik ma gromádą robić robotę káżdą *GostGosp* 10, 10, 50, 92.

Zwrot: »schodzić gromadą; gromadą zeście« (1; 1): *Conveniunt multi populi Carthaginem, Schodzą gromádą/ lipią fie wępółek do Kártáginy. Mącz* 481d; *Concionem advocare, Gromádą zeście/ zgromádzenie ludzi zwieść. Mącz* 504d.

Szeregi: »jesli (chociaż) pojedynkiem (a. pojedzinkiem), jesli (choć) gromadą« (2): *RejZwierz* 243v; Chociaż ták pojedynkiem choć gromádą czáfem/ Miewa drugi kłopotu dość s Kościukiem náfzym. *PaprPan Aa*.

»razem, gromadą« (1): nie poddádzą fie ná tho/ iedno wżyfcy rázem/ gromádą/ áby ich nie przełomiono *BielSpr* 66.

β. *Wyrażenia przyimkowe w funkcji przysłówka:* (wszyscy) razem, łącznie, w wielkiej liczbie (36) :

»do gromady« (7):

~ *Zwroty:* »ześć się, przyść do gromady« [*szyk zmienny*] (2; 1): tego będziefz słuchał iákoś żadał od Pána Bogá twego ná gorze Horeb/ gdyściefie byli do gromády zefzli [*quando contio congregata est*]/ y rzekli *Leop Deni* 18/16; wołali na rinku áby każdy/ kto chce wolność mieć przyfzedł do gromády *BielKron* 313v; *PaprPan T3v*.

»(z)jechać (się) (a. zjeżdżać się) do gromady« (3): iefcze to iefz powinnośc náfza abifmi wżifci ziezdżali fie do grumadi á zopopulnie radzili o íprawach R: P: *PaprUp K2*; Widzę y wielkiey Litewfkiey ofády Pośłowie iádą/ do teyże gromády *GrochKal* 25; *SarnStat* 117.

»zwołać do gromady« (1): Zwoławfzy bowiem lud do gromády *Lorica armatus et Clipeo*, ofiárował pomoc fwą do odegnánia Tyrrańftwá *Phil N3*. ~

»na gromadę« (2):

~ *Wyrażenie*: »na jedną gromadę zebranie, zgromadzenie« [szyk 1 : 1] (1 : 1): zgromadzenie rozumiey nie naiednę gromadę ludzy zebranie ale rozumiey ludzy powfzyftkim fwyecye nawfzelkym miewfczu *SeklKat* Q; Globus globi, Kulá/ galká alias sphaera, też zgromádzenie ludzi álbo bydlá ná yednę gromádę. *Mącz* 146c. ~

»w gromadę« (11): Wierz mi prętko w gromádę náfzy fie fzykuia. *PaprPan* E4v, V2v, Y3, Z; Iedná z rády Mędrca Pogánfkiego/ iż tá *multitudo* ábo zágefzczenie tey R. P. w tak wielką gromádę bez zgody y rządu/ rychley podobno *sua ipfius mole* vpádnie. *PowodPr* 75.

~ *Zwroty*: »zebrać się w gromadę« (1): zebrawfzy fie w gromádę wyfzli precz z Grecyey *BielKron* 100v.

»zejść się w gromadę« = *convenire in unum Vulg* (4): *LubPs* B6; *Leop Matth* 22/34; *BielSpr* 27v; Kiedy one Maenades zefzły fię w gromádę/ O czárách y o gufkách czyniły więc rádę *KlonWor* 7.

»zgromadzić w gromadę« (1): Zgromadz fobie w gromádę the z reyeltru mego/ A przywołay do fiebie ludu tak zacnego. *PaprPan* A4v. ~

»na gromadzie« (2): fnádnieyći mu ie tu ná gromadzye pobić/ niźli pirwey po wfzytkim kroleftwie ofobno pirworodftwo wybierał ku śmierci. *BielKron* 30v; *ReszPrz* 26.

»w gromadzie« (10): *BielKron* 64v; Snadz on mądry Krizypus co kfiąg pifał wiele/ Zá to ia áczem proftak mogę ręczyć fmiele/ Iż tu rozum vtráći gdy w gromádzye będą/ A z náfzym Florianem w rozmowy záfiędą *PaprPan* S4, L, Aa2v; oto lud w wielkiéy gromádzie Wyroku twégo czeka *KochPs* 10; *ReszList* 162; *GostGosp* 146.

~ *Zwroty*: »w gromadzie chodzić« (1): *Gregatim incedere*, W gromádzie chódzić *Mącz* 149d.

»w gromadzie sieść« (1): Bo gdy on s fwym orfzakiem iuz w gromádzye fiędzye/ Wierz mi iże mu żaden tu sílen nie będzye. *PaprPan* C3.

»zebrać się w gromadzie« (1): Tedy drugiego dnia wfzytki żony zebrawfzy fie w wielkiéy gromádzie bes rozmyllánia przyfzły ku fenatom profząc/ áby rádniey dano dwu mężu iedney żenie/ niźli dwie żenie iednemu mężowi. *HistRzym* 72v. ~

γ. *Chłopi lub mieszczanie zamieszkujący jedną wieś lub miasto* (16) : Maciey Zaicz w Byfzinie podgorny Prorok: chwali Boga zlfwą ofadą za wfzytkę Krzywaczką Gromadę. *LudWieś ktv*; Zatym miłofci twey za to podarze Kolędę flemy/ którą podmiŃtrzek náfz kxiądz Peda gromadzie flozył *LudWieś* A2, *ktv* [2 r.], A2 [2 r.], B3; *RejFig* Ee3v; *RejZwierz* 138; A ná koniec to káždy może obaczyć ná nędznym woycie we wŃi/ co fie około niego dzieie. Pan mu láie/ vrzędnik láie/ gromádá láie *RejPos* 346; *RejZwierc* 39 [2 r.], 66; BurmiŃtrz Wóyt, Ráyca, Gromádá, Wilkirze, *De Parentela*, iáko téz niźey vřrzyfz w ZiemŃkim práwie. *SarnStat* 320.

Przysłowie: Bo iáki więc woyt bywa táka y gromádá/ A iáki bębennicá táka y byefiádá. *RejWiz* 99.

Zwrot: »gromady [G] zwołać« (1): LiŃzká ku wŃi przydybála/ A dziurą w dom nágládála [...] VŃlyfzáła tęten gęfty/ Ano Ńię fnuia niewiaŃty: Społem tám wefoły były/ Kury iádly wino piły. Tedy liŃzká z fobą mowiála/ Bych ia tak kury gnábiála/ Iákoby mię cięfzko fczczwano/ Wfzytkieyby gromády zwołano. *BierEz* O2v.

c. *Wielką liczbą zwierząt; stado, trzoda* (10) : *BierEz* H4; Potym IáŃtrżáb przyleciał/ wnet Kánia fkwirczála/ A gromádá IáŃtrżábá/ wneth Krolem obrála. *RejZwierz* 120.

gromada czego (2): Zálkoczyła mię wściekłych pów gromádá *KochPs* 31; Gromádá niemych zwierząt pewniéy poślufzniefza Niż człowiek *GosłCast* 66.

α. *W funkcji przysłówka: razem, łącznie:* »gromadą« (2):

Zwroty: »gromadą chodzić« (1): Iż ftrzelcy wstáwicznie ze wízech ftron nań godzą/ A wilcy theż gromadą fládem zá nim chodzą. *RejWiz* 71v.

»zebrać się gromadą« (1): Czwartégo dnia wlfytki ryby ij morfkié dziwy ktoré żywą w wodách ij w morzu zbierzą fie gromadą *OpecŻyw* 193.

β. *Wyrażenia przyimkowe w funkcji przysłówka: razem, łącznie* (4) :

»w gromadę« (4):

~ *Zwroty:* »zbiegnąć się w gromadę« (1): álbo ázaż fie zbiegną wfzytki ryby wgromádę áby fie ich náiedli. *BielKron* 40.

»zebrać w gromadę« (1): Zebrawfzy lifzki w gromádę/ Wydála im taką rádę *BierEz* H4.

»ześć się w gromadę« (2): Myfzy widząc fwoię fzkodę/ Zefzły się wfzytki w gromádę *BierEz* Ov, L2. ~

[*Cf* *znac.* **b.β.** »na jedną gromadę zebranie« *Mącz* 146c.]

2. *n-pers* (2) : przedaly dom wkofzczyerzynę Grumtem [!] lefzączy myedzy wyęborynykem a myędzy Gromadą vczywym Malchrowy drawczyewy sa svmye 47 Grzywyen lyczby prufzky *ZapKości* 1588/76v.

Zestawienie: Kypyel vczywi Andrich Betnarfz dom Grvntem lefzączy myedzy wyęborynykem a myedzi pyotrem Gromadą ot vczywe⁸⁰ Iana Smukaly za fzvmyę 60 m. *ZapKości* 1583/38v.

Synonimy: **1.** *gora, huf, hufiec, kupa, zebranie, zgromadzenie; **b. α.** »gromadą«: *gromadnie, gromadno, hurmem, razem, ufem.**

Cf **GROMADZICA**

ZZa